

Samen verantwoordelijk voor de transformatie van het sociaal domein

"Stedennetwerk G40 maakt zich ernstig zorgen over de structureel ontoereikende financiering van wettelijke taken t.a.v. Jeugd, Wmo en de bijstand. Deze dwingt gemeenten keuzes te maken die niet alleen ten koste gaan van de ondersteuning voor kwetsbare bewoners, maar van het totale voorzieningenniveau van alle bewoners. Dit zet de noodzakelijke transformatie en de onderlinge solidariteit onder druk. G40 vraagt het kabinet om echte ambitie en lef te tonen door structureel te investeren in het sociaal domein of ten minste het tempo van de bezuinigingen om te buigen, een vangnet in te richten en bij het vaststellen van de budgetten uit te gaan van reële volumegroei."

Het rijk heeft de laatste jaren taken in het sociaal domein overgedragen, waarbij veel van gemeenten en in het bijzonder steden wordt verwacht. Die ambitie past de steden. Zij zetten zich enorm in om zorg en ondersteuning tijdig, op maat en samen met burgers in de eigen omgeving te organiseren. De druk op de uitvoering van deze taken wordt merkbaar groter. Nu, bijna vier jaar na invoering van de decentralisaties, lopen de tekorten in de grote steden flink op. Waar de problematiek van de financiële tekorten op met name jeugdhulp en bijstand in 2016 zich nog beperkte tot een paar steden, zien¹ we nu dat vanaf 2017/ 2018 een overweldigende meerderheid kampt met substantiële tekorten. Tijdens de Algemene Leden Vergadering van de VNG afgelopen juni, zijn met grote meerderheid verschillende moties aangenomen die pleiten voor structureel adequate financiering van de wettelijke taken t.a.v. jeugd, Wmo en de bijstand. De door het kabinet aangegeven stijging van het Gemeentefonds is namelijk niet toereikend. Dat leidt tot stagnatie in de gewenste transformatie, omdat geen middelen resterend om de noodzakelijke preventieve maatregelen te treffen. Niet alleen komt vroegtijdige ondersteuning aan kwetsbare burgers in de knel, ook andere gemeentelijke taken ondervinden de gevolgen. Gemeenten moeten immers zorgen voor een sluitende begroting. De financiële tekorten in het sociaal domein raken daarmee ook investeringen in het ruimtelijk domein.

Om de ernst te begrijpen, moeten we terug naar de bedoeling van de decentralisaties. Dit ging niet alleen om het overdragen van extra taken, maar vooral

¹ Gemeenten met grote tekorten konden voor het gecumuleerde tekort van 2016 en 2017 een aanvraag doen bij het Fonds Tekortgemeenten. Een uitvraag onder onze leden wijst uit dat een derde van de steden zo'n groot tekort (2016 + 2017) heeft dat ze een aanvraag heeft gedaan bij het fonds. Bijna alle steden die nu geen aanvraag hebben gedaan, kampen wel met tekorten en zouden wél een aanvraag hebben gedaan als alleen 2017 of ook 2018 als referentiejaar was genomen.

om een transformatie van de manier van werken. Bovendien was er een flinke bezuiniging mee gemoeid. Het idee was dat gemeenten hun inwoners beter kennen en daardoor beter kunnen zorgen voor (integrale) ondersteuning op maat. Investeren in preventie en doen wat nodig is stonden daarbij hoog in het vaandel. Het Rijk heeft met de decentralisaties in het zorgdomein in een relatief korte periode dus een grote verantwoordelijkheid overgedragen aan gemeenten. Deze overdracht is met forse inhoudelijke en financiële ambities gepaard gegaan. Die ambitie hebben gemeenten met nieuw elan en opgestroopte mouwen opgepakt. Dat ging gepaard met het lokaal en regionaal vinden van nieuwe verhoudingen met burgers en aanbieders, passend bij de transformatie. Dat kostte tijd, maar heeft ook resultaat opgeleverd: we bereiken mensen eerder, er vindt vanuit één regisseur afstemming over de zorg en ondersteuning plaats met alle betrokken instanties en we zijn in staat om mensen met complexe zorgvragen langer thuis te laten wonen. Het mag duidelijk zijn dat de intensiteit van deze operatie én het succes daarvan, effect heeft op het beroep dat op de voorzieningen gedaan wordt.

Van Denemarken, dat ons is voorgegaan in een dergelijke decentralisatie, leerden we al dat we een 'boeggolf' konden verwachten. Inzet op vroegtijdige laagdrempelige ondersteuning zorgt in eerste instantie voor grotere druk op de professionele capaciteit. Net zoals inzet op integrale ondersteuning op maat (buiten de bureaucratische 'hokjes') voor extra werkdruk zorgt. Dit zou later moeten renderen, doordat de zorgen van inwoners in een vroeg stadium adequaat worden ondervangen en niet oplopen tot complexe meervoudige (dure) hulpvragen. Helaas bracht het vorige kabinet de budgetten in deze decentrale transformatie niet over met investeringsruimte, maar met een oplopende korting in een te (blijkt nu) kort tijdspad (zie ook bijgaande infographic). Bovendien heeft het huidige kabinet eenzijdig een aantal maatregelen (zoals het Wmo-abonnementstarief, hogere loonschaal huishoudelijke hulp, uitbreiding Veilig thuis) voorgenomen die opnieuw zullen zorgen voor extra druk op de gemeentebudgetten en niet stroken met het uitgangspunt van de decentralisatie. Het kabinet pakt hiermee het stuur over van gemeenten en belemmert met deze sturbeweging bovendien het doorvoeren van de transformatie. Tegelijkertijd constateren we dat de totale rijksuitgaven op Wmo en de Jeugdwet (de gemeentetaken) procentueel zijn afgenomen in de afgelopen drie jaar. Hier zijn forse bezuinigingen doorgevoerd, terwijl de rijksuitgaven voor Wlz en Wvz alleen maar (fors) zijn toegenomen. Gemeenten en Rijk dragen samen verantwoordelijkheid in de opgave van het omgaan met de toenemende schaarste in de zorg. Dat vereist maatschappelijke discussie over wanneer zorg vereist is en wanneer problemen horen bij het dagelijks leven. Laten we elkaar hier vooral constructief bij ondersteunen.

Een vereiste voor de doorgevoerde decentralisaties is dat gemeenten financieel gezond zijn. Het tegendeel is nu waar: de financiële positie van gemeenten is juist in rap tempo verzwakt. Het lijkt dat we uit elkaar drijven met onze agenda's: gemeenten overleven om de basis op orde te krijgen, terwijl het Rijk inzet op actieprogramma's met hooggespannen verwachtingen. Natuurlijk willen gemeenten die verwachtingen graag waarmaken, maar laten we ook eerlijk zijn over de

investering die dat vraagt. Ernstige financiële krapte dwingt gemeenten voorzieningen voor kwetsbare bewoners te versoberen en tegelijkertijd te snijden in voorzieningen voor de hele stad. Dat komt de ondersteuning van inwoners niet ten goede en zal paradoxaal genoeg uiteindelijk - door oplopende problematiek - weer zorgen voor extra financiële druk.

De gewenste decentrale transformatie van de (jeugd)zorg staat op spanning. Bovendien zijn er (zoals het SCP dit voorjaar stelt in hun rapport²) grenzen aan wat we van onze inwoners kunnen vragen op te lossen vanuit 'eigen netwerk' of met 'vrijwillige inzet', pijlers waarop deze bezuinigingsoperatie is gebouwd. Bredewold et al. (2018) constateren recentelijk in De verhuizing van de verzorgingsstaat³, het eerste grote en meerjarige onderzoek naar de decentralisaties, een 'professioneel tekort' en een 'solidariteitstekort'. Om de transformatie van het sociaal domein een stap verder te brengen, zouden gemeenten volgens Bredewold c.s. nu eigenlijk extra moeten investeren in verdere professionalisering van wijkteams en in solidariteit tussen vreemden op basis van collectieve voorzieningen, zoals buurthuizen, brede scholen en toegankelijk sportvoorzieningen. Om een bijdrage te leveren aan de mogelijk nog uitdagender transformatie die nog plaats moet vinden op het raakvlak van het medisch en sociaal domein (de Taskforce 'Zorg op de juiste plek deed hier in het voorjaar interessante aanbevelingen voor) is bovendien nóg meer investeringsbereidheid nodig. 'Zorg op de juiste plek' vereist dat ook het geld op de juiste plek landt en dat er voldoende tijd en ruimte is om de verschuiving van zware zorg naar zorg op maat en dichtbij waar te maken.

Wij, de bestuurders van de grote steden, verenigd in Stedennetwerk G40, staan nog steeds achter de decentralisatie en zetten ons stuk voor stuk in om de transformatie van het sociaal domein in onze steden te laten slagen. We besturen niet alleen met ons hoofd, maar ook met ons hart en geven om het welzijn van alle inwoners van onze steden. Het Kabinet heeft haar Miljoenennota gepresenteerd met de ambitie 'dat meer mensen concreet merken dat het goed gaat: thuis, op het werk en in de wijk. Mensen moeten ook weer voelen dat de politiek er voor iedereen is. Er leven vragen: kunnen wij en onze kinderen blijven rekenen op goede zorg, een betaalbaar huis, een baan, goed onderwijs, een veilige buurt, een schone leefomgeving en een goed pensioen?' Daar willen we als gemeenten uitvoering aan geven, maar de keuzes waar we ons nu voor gesteld zien op lokaal niveau, zetten dat onder druk. Daarom vragen we het kabinet om echte ambitie en lef te tonen door te investeren in het sociaal domein of ten minste het tempo van de bezuinigingen om te buigen, een vangnet in te richten en bij het vaststellen van de budgetten uit te gaan van reële volumegroei.

² De Wmo 2015 in de praktijk, deelrapport evaluatie Hervorming langdurige zorg (2018) Van der Ham, Den Draak, Mensink, Schyns & Van de Berg.

³ De verhuizing van de verzorgingsstaat (2018) Bredewold, Duyvendak, Kampen, Tonkens & Verplanke.